



Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

GP ./ riksåklagaren ang. återupptagande av mål

(Svea hovrätts beslut den 25 september 2018 i mål B 8126-16 och B 4688-17)

Efter att ha meddelat prövningstillstånd i de båda målen har Högsta domstolen förelagt riksåklagaren att inkomma med svarsskrivelse i målen. Jag vill anföra följande beträffande båda målen.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens beslut.

Bakgrund

GP dömdes av Stockholms tingsrätt den 7 september 2016 för vapenbrott och häleri till fängelse i åtta månader. Han överklagade domen till hovrätten (mål B 8126-16) med yrkande om att åtalet ska ogillas i dess helhet. Åklagaren överklagade tingsrättens dom anslutningsvis och yrkade att hovrätten skulle döma GP till ett längre fängelsestraff.

GP dömdes av Stockholms tingsrätt den 25 april 2017 för trolöshet mot huvudman, grovt brott, och försvårande av skattekontroll till fängelse i två år och tre månader. Han överklagade domen till hovrätten (mål B 4688-17) med yrkande om att åtalet i sin helhet ska ogillas. Åklagaren överklagade tingsrättens dom anslutningsvis och yrkade att hovrätten skulle döma GP till fängelse i två år och sex månader.

I hovrättens mål B 8126-16 (vapenbrott m.m.) var huvudförhandling planerad till den 6 och den 10 november 2017. GP kallades att närvara personligen vid huvudförhandlingen samt erinrades att om att överklagandet kan förfalla om bara ett ombud är närvarande och det inte finns särskilda skäl mot att överklagandet förfaller. På morgonen den 6 november 2017 ringde GPs ombuds sekreterare till hovrätten och meddelade att GP hade ringt till ombudet och uppgett att han haft magsmärtor under helgen och nu var på akuten och inväntade röntgen. När hovrätten ropade på målet infann sig inte GP utan endast dennes ombud. Såväl GPs ombud som åklagaren uppgav att GPs utevaro utgjorde hinder mot huvudförhandling. Enligt hovrätten förelåg hinder mot huvudförhandling eftersom GP inte kommit till förhandlingen, varför förhandlingen ställdes in. Hovrätten beslutade att det förelåg hinder mot att hålla huvudförhandling i GPs utevaro. Eftersom GP kunde antas ha laga förfall, förelades han att inkomma med utredning om detta.

GP inkom därefter med ett läkarintyg. Hovrätten upplyste GP om att det av läkarintyget måste framgå att han pga. sjukdom varit förhindrad att inställa sig till huvudförhandlingen. GP gav därefter in ytterligare ett läkarintyg. Hovrätten beslutade att GP, med hänsyn till innehållet i det senare läkarintyget, haft laga förfall för att inte inställa sig till huvudförhandlingen.

En ny huvudförhandling planerades till den 11 och den 12 juni 2018. GP kallades att närvara personligen vid huvudförhandlingen samt erinrades att om att överklagandet kan förfalla om bara ett ombud är närvarande och det inte finns särskilda skäl mot att överklagandet förfaller. GP var delgiven kallelsen. På morgonen den 11 juni skickade GPs ombud ett e-postmeddelande till hovrätten och meddelade att han hade blivit kontaktad av GPs sambo som uppgett att GP var intagen akut på sjukhus och inte kunde inställa sig till förhandlingen. När hovrätten ropade på målet infann sig inte GP personligen utan endast genom ombud. Ordföranden redogjorde för vad som framkommit i mejlet från ombudet. GPs ombud uppgav att målet inte kan avgöras i GPs utevaro. Åklagaren anförde att målet kan avgöras i GPs utevaro. Hovrätten beslutade att GPs överklagande, liksom åklagarens anslutningsöverklagande, hade förfallit eftersom GP inte kommit personligen till förhandlingen, målet inte kunde avgöras i GPs frånvaro och då det inte var sannolikt att GP har godtagbara skäl för sin frånvaro.

I hovrättens mål B 4688-17 (trolöshet mot huvudman m.m.) var huvudförhandling planerad att pågå från den 28 maj till den 5 juni 2018. GP kallades att närvara personligen vid huvudförhandlingen samt erinrades att om att överklagandet kan förfalla om bara ett ombud är närvarande och det inte finns särskilda skäl mot att överklagandet förfaller. GP var delgiven kallelsen.

När förhandlingen skulle påbörjas den 28 maj 2018 inställde sig inte GP till förhandlingen. GPs ombud uppgav att GP genom sin sambo meddelat att GP befinner sig på sjukhus pga. hjärtbesvär och att ett läkarintyg kommer att ges in. Hovrätten beslutade att huvudförhandlingen skulle ställas in eftersom det fanns hinder mot att hålla huvudförhandling då GP inte kommit till förhandlingen. Eftersom det kunde antas att GP hade godtagbara skäl för att inte inställa sig gavs han möjlighet att senast den 4 juni 2018 komma in med utredning om detta.

GP inkom inom den angivna tiden med intyg på läkarbesök och sjukskrivning.

Den 5 juni 2018 beslutade hovrätten att GP överklagande hade förfallit. Därigenom hade också åklagarens anslutningsöverklagande förfallit.

Hovrätten anförde följande.

GP har inte kommit till huvudförhandlingen. Av det av honom ingivna läkarintyget framgår att han första dagen för huvudförhandlingen, som skulle pågå i vart fall under fem dagar, besökte Danderyds sjukhus, Hjärtkliniken hjärtdagvård akut, för bröstsmärtor. Efter undersökning har intygande läkare antecknat att GPs arbetsförmåga – i förhållande till hans arbetsuppgifter som arbetsledare inom byggbranschen – varit helt nedsatt fr.o.m. den 28 maj 2018 t.o.m. den 6 juni 2018.

Någon uppgift om att GP har varit inlagd finns inte. Av det ingivna läkarintyget framgår inte heller att GP under den tid som hans arbetsförmåga varit helt nedsatt har varit oförmögen att i och för sig inställa sig till huvudförhandling i hovrätten. Han kan därför inte anses ha gjort sannolikt att han har haft godtagbara skäl (laga förfall) för att inte komma till huvudförhandlingen. Hans överklagande har därför förfallit (51 kap. 21 § första stycket rättegångsbalken).

Hovrättens mål B 8126/16 och B 4688/17

Den 29 juni 2018 inkom GP med en begäran att båda målen skulle återupptas och hänvisade till ett nytt sjukintyg.

Den 6 juli 2018 begärde hovrätten ett utlåtande från Socialstyrelsens rättsliga råd i fråga om GP på grund av sitt hälsotillstånd, såsom det kommit till uttryck i de till hovrätten ingivna läkarintygen, varit förhindrad att inställa sig till huvudförhandling i hovrätten den 28 maj respektive den 11 juni 2018.

Den 17 september 2018 inkom Socialstyrelsens rättsliga råd med ett yttrande. Enligt Socialstyrelsen utgör de skäl som åberopas i ingivna läkarintyg inte hinder för GP att personligen inställa sig till huvudförhandling vid hovrätten.

Genom de överklagade besluten avslog hovrätten GPs ansökningar om att målen skulle tas upp på nytt. Som skäl för respektive beslut anförde hovrätten att GP inte gjort sannolikt att han hade godtagbara skäl (laga förfall) för sin frånvaro vid huvudförhandlingen den 28 maj 2018 respektive den 11 juni 2018, som han inte kunde anmäla i tid.

Överklagandet

GP har överklagat hovrättens beslut och yrkat att Högsta domstolen ska förordna att hovrätten ska ta upp målen till prövning.

GP har till grund för sitt överklagande anfört bl.a. följande. Han har gjort sannolikt att han haft godtagbara skäl (laga förfall) för sin frånvaro vid huvudförhandlingarna den 28 maj respektive den 11 juni 2018. Efter det att Socialstyrelsens rättsliga råd inkom med sitt yttrande har han inhämtat intyg från kardiologer som tillstyrkt att GP varit förhindrad att inställa sig i rätten. Vid båda tillfällena blev han kvarhållen på sjukhus pga. de akuta bröstsmärtorna samt fick han narkotikaklassade läkemedel.

Grunderna för min inställning

Den rättsliga regleringen

I 51 kap. 21 § första stycket rättegångsbalken stadgas att om en enskild klagande uteblir från sammanträde för huvudförhandling, förfaller överklagandet. Vidare stadgas att detsamma gäller, om en enskild klagande som förelagts att infinna sig personligen inställer sig endast genom ombud och det inte finns särskilda skäl mot att överklagandet förfaller. I fjärde stycket samma lagrum anges att ett mål får avgöras om en enskild klagande som förelagts att inställa sig personligen inställt sig endast genom ombud.

Före den 1 april 2016 gällde enligt 51 kap. 21 § första stycket andra meningen rättegångsbalken att ett överklagande skulle förfalla om klaganden inställde sig endast genom ombud och hovrätten ansåg sig ändå inte kunna avgöra målet. I samband med lagändringen uttalades i förarbetena att huvudregeln ska vara att överklagandet förfaller vid utevaro, bl.a. med hänvisning till att den tilltalade kan få målet återupptaget om vederbörande haft laga förfall för sin utevaro. Vidare uttalas att särskilda skäl som talar mot att ett överklagande ska förfalla kan vara att klaganden på ett klart och otvetydigt sätt meddelat hovrätten att denne önskar att målet avgörs i hans eller hennes utevaro. En förutsättning för att avgöra målet i sådana fall är att en försvarare är närvarande och att utredningsskäl eller omständigheterna i målet medger att det avgörs i den tilltalades utevaro. Ett annat särskilt skäl kan vara att hovrätten uppmärksammar något i tingsrättens avgörande som uppenbart har blivit fel till klagandens nackdel, t.ex. något förhållande som kan utgöra grund för resning eller domvilla enligt 51 kap. 23 a § rättegångsbalken. Hovrätten bör då i undantagsfall ha möjligheten att, i den mån det går, rätta felet till klagandens fördel. (Se prop. 2015/16:39 s. 56-57, 75 och 77-78. I förarbetena hänvisas också till bl.a. NJA 2009 s. 836.)

I rättsfallet Kari-Pekka Pietiläinen v. Finland hade den tilltalade överklagat en fängelsedom men inte inställt sig personligen i hovrätten utan endast genom ombud på den första av sex förhandlingsdagar. Hovrätten skrev av målet. Enligt Europadomstolen utgjorde det en kränkning av rätten till en rättvis rättegång enligt artikel 6 p. 1 och 3 (c) Europakonventionen att förklara ett överklagande förfallet då klagandens närvaro strängt taget inte var nödvändig den dag han uteblev. Att låta överklagandet förfalla framstod under dessa omständigheter enligt domstolen som en särskilt stel och tung påföljd för utevaron. Påföljden kunde inte anses vara berättigad med hänsyn till rätten att försvara sig och kraven på en rättvis rättegång. (Europadomstolens dom Kari-Pekka Pietiläinen v. Finland, no 13566/06, den 22 september 2009.)

Enligt 51 kap. 22 § första stycket rättegångsbalken ska hovrätten, om överklagandet förfallit enligt 21 §, på ansökan av klaganden återuppta målet,

om han för sin utevaro eller underlåtenhet att infinna sig personligen hade laga förfall som han inte kunde anmäla i tid.

Om det är sannolikt att den som underlåtit att enligt rättens beslut infinna sig vid rätten eller i övrigt fullgöra något i rättegången har laga förfall för sin underlåtenhet, ska denna, enligt 32 kap. 6 § första stycket rättegångsbalken, inte leda till någon påföljd för honom eller på annat sätt läggas honom till last i rättegången. Enligt samma paragrafs andra stycke ska, om någon gjort sig skyldig till underlåtenhet som avses i första stycket men det på grund av någon särskild omständighet kan antas att han har laga förfall, han beredas tillfälle att komma in med utredning om detta. Rätten ska därvid uppskjuta frågan om utdömande av påföljd eller om annan åtgärd på grund av underlåtenheten.

Laga förfall är, då någon genom avbrott i den allmänna samfärdseln, sjukdom eller annan omständighet, som han ej bort förutse eller rätten eljest finner utgöra giltig ursäkt, hindrats att fullgöra vad honom ålegat (32 kap. 8 § rättegångsbalken).

Som laga förfall kan godtas varje omständighet som är av den beskaffenheten att det inte skäligen kan krävas att parten ska närvara eller i övrigt vara verksam i rättegången (se NJA II 1943 s. 420, NJA 2016 s. 84 och NJA 2018 s. 61).

Den som påstår laga förfall har bevisbördan för de omständigheter som åberopas till stöd för påståendet (se t.ex. NJA 1998 s. 60 och NJA 2004 s. 93). Det har då ansetts tillräckligt att den vars överklagande förfallit på grund av bristande inställelse till huvudförhandling gör sannolikt att laga förfall förelåg respektive att anmälan inte kunde göras i tid (se t.ex. NJA 2016 s. 84 och NJA 2018 s. 61).

Ett påstående om laga förfall på grund av sjukdom ska normalt stödjas av ett läkarintyg. Om det i intyget anges en diagnos som innebär att en inställelse inte kan ske, eller åtminstone inte skäligen kan begäras, bör detta i regel godtas som tillräcklig bevisning, om inte några särskilda omständigheter föranleder annat (se NJA 1999 s. 715 och NJA 2018 s. 61).

I NJA 2018 s. 3 uttalade Högsta domstolen sig om omfattningen av prövningen av om ett mål ska återupptas efter det att ett överklagande förfallit. Högsta domstolen betonar att det inte är tillräckligt att frågan om återupptagande enbart omfattar huruvida det i mer inskränkt bemärkelse förelåg laga förfall som inte kunnat anmälas. Vid bedömningen av om det finns förutsättningar för att åter ta upp ett mål enligt 51 kap. 22 § rättegångsbalken bör hovrätten ta hänsyn till de intressen som den hade att beakta när överklagandet förklarades förfallet enligt 51 kap. 21 § rättegångsbalken samt att det i allmänhet finns utrymme för en sådan bedömning inom ramen för vad som utgör laga förfall;

de bestämmelserna ger möjlighet till en ganska fri tolkning (se prop. 1983/84:78 s. 55). Högsta domstolen anför vidare att varje omständighet som är av beskaffenhet att det inte skäligen kan krävas att klaganden ska närvara eller i övrigt vara verksam i rättegången då kan tas i beaktande. Vidare understryker Högsta domstolen att klagandens rätt till en rättvis rättegång ska beaktas.

Min bedömning

För frågan om de aktuella målen ska återupptas är av betydelse om GP haft laga förfall den 28 maj 2018 respektive den 11 juni 2018 samt om det varit möjligt att avgöra målet i sak i hans utemål, med endast hans ombud tillika offentlige försvarare närvarande.

Annat har inte framkommit än att GP delgivits kallelse till de båda huvudförhandlingarna samt att i kallelserna angivits att han skulle komma personligen och att överklagandet kan komma att förfalla om han inställer sig endast genom ombud, om det inte finns särskilda skäl mot att överklagandet förfaller.

Av åberopade läkarintyg framgår att GP samma dag som huvudförhandling i mål B 8126/16 skulle hållas, den 28 maj, själv sökt vård på akutmottagning pga. bröstsmärtor samt bedömdes han ha helt nedsatt arbetsförmåga från och med den 28 maj till och med den 6 juni 2018. Vidare framgår att GP arbetar som arbetsledare inom byggarbetsbranschen samt att GP skrevs hem från sjukhuset samma dag.

Av åberopade läkarintyg framgår också att GP tidigt på morgonen samma dag som huvudförhandling skulle hållas i mål B 4688/17, den 11 juni, själv sökt vård på akutmottagning pga. bröstsmärtor samt bedömdes han ha helt nedsatt arbetsförmåga från och med den 11 juni till och med den 8 juli 2018. Av intyget framgår också att GP behandlats med smärtstillande läkemedel samt att GP skrevs hem från sjukhuset samma dag.

Socialstyrelsens rättsliga råd anger i sitt yttrande till hovrätten att de skäl som åberopas i ingivna läkarintyg inte utgör hinder för GP att personligen inställa sig till huvudförhandling vid hovrätten.

GP har inkommit med kompletterande läkarintyg i Högsta domstolen, i vilka anges att GP den 28 maj respektive den 11 juni varit förhindrad att inställa sig till rättslig instans samt att det inte kan uteslutas att GP kan ha varit påverkad av smärtstillande och lugnande läkemedel den 11 juni flera timmar efter utskrivningen.

Vid de tillfällen hovrätten satt ut de aktuella målen till huvudförhandling har GP några timmar före förhandlingens början sökt akutvård på sjukhus. Detta

framgår också av åberopade läkarintyg. Ett yttrande från rättsliga rådet bör normalt kunna anses mycket tillförlitligt (jfr NJA 2004 s. 702). I detta fall bör rättsliga rådets yttrande kunna föranleda slutsatsen att GP vid de aktuella tillfällena hade kunnat inställa sig till förhandling. Med beaktande av rättsliga rådets ståndpunkt samt vad som framkommit i yttrande av Kriminalvården anser jag, också med beaktande av de kompletterande läkarintyg som GP inkommit med i Högsta domstolen, att GP inte gjort sannolikt att laga förfall förelåg, varken den 28 maj 2018 eller den 11 juni 2018.

Fråga är då om det funnits särskilda skäl emot att låta överklagandena förfalla, såsom att målen hade kunnat avgöras i GPs utevaror.

Det finns inte skäl att anta att GP vid de båda aktuella tillfällena inte skulle stå fast vid sina överklaganden. Vid bägge tillfällena underrättade han sitt ombud före förhandlingen om att han hade sökt vård pga. smärtor och därför inte kunde infinna sig till förhandlingen.

Fråga är om hovrätten hade kunnat avgöra målen i GPs utevaror. I protokollet från huvudförhandlingen den 28 maj 2018 har antecknats att det finns hinder mot att hålla huvudförhandling eftersom GP inte kommit till förhandlingen. I protokoll från föredragning den 5 juni 2018 har antecknats att hinder förelåg mot att hålla huvudförhandling i GPs utevaror. Enligt vad som har framkommit i målet har GP inte uttryckligen motsatt sig att målet avgörs i hans utevaror. Hovrätten har dock ändå funnit att målet inte kan avgöras i GPs utevaror.

I huvudförhandlingsprotokollet den 11 juni 2018 har antecknats att GPs ombud uppgett att målet inte kan avgöras utan att GP är personligen närvarande vid förhandlingen, att åklagaren uppgett att målet kan avgöras i GPs utevaror samt att rätten ansett sig inte kunna avgöra målet i GPs utevaror.

Innan hovrätten beslutat att överklagandena skulle förfalla har hovrätten således tagit ställning till om de bägge målen kunnat avgöras utan den tilltalades närvaro och funnit att så inte kan ske.

I hovrättens beslut att avslå GPs ansökan om att målet ska tas upp på nytt framgår endast att hovrätten tagit ställning till huruvida laga förfall förelåg vid de båda förhandlingstillfällena. Där framgår inte uttryckligen huruvida hovrätten tagit hänsyn till de intressen som den hade att beakta när överklagandena förklarades förfallna enligt 51 kap. 21 § rättegångsbalken. Eftersom det dock framgår av de båda förhandlingsprotokollen respektive ett föredragningsprotokoll att hovrätten övervägt frågan anser jag, också med beaktande av klagandens rätt till en rättvis rättegång, att hovrättens beslut att låta överklagandena förfalla inte kan anses som omotiverat strängt.

Hovrättens beslut bör mot denna bakgrund stå fast.

Bevisuppgift m.m.

Jag åberopar inte någon bevisning och anser att de bägge målen kan avgöras utan huvudförhandling.

Kerstin Skarp

Hedvig Trost

Kopia till:

City åklagarkammare i Stockholm (AM-171201-15)

Kammaråklagaren Anita Kjellén

Ekobrottsmyndigheten, Tredje ekobrottskammaren i Stockholm (EB-1873-15)

Kammaråklagaren Christina Rällsjö

Utvecklingscentrum Malmö